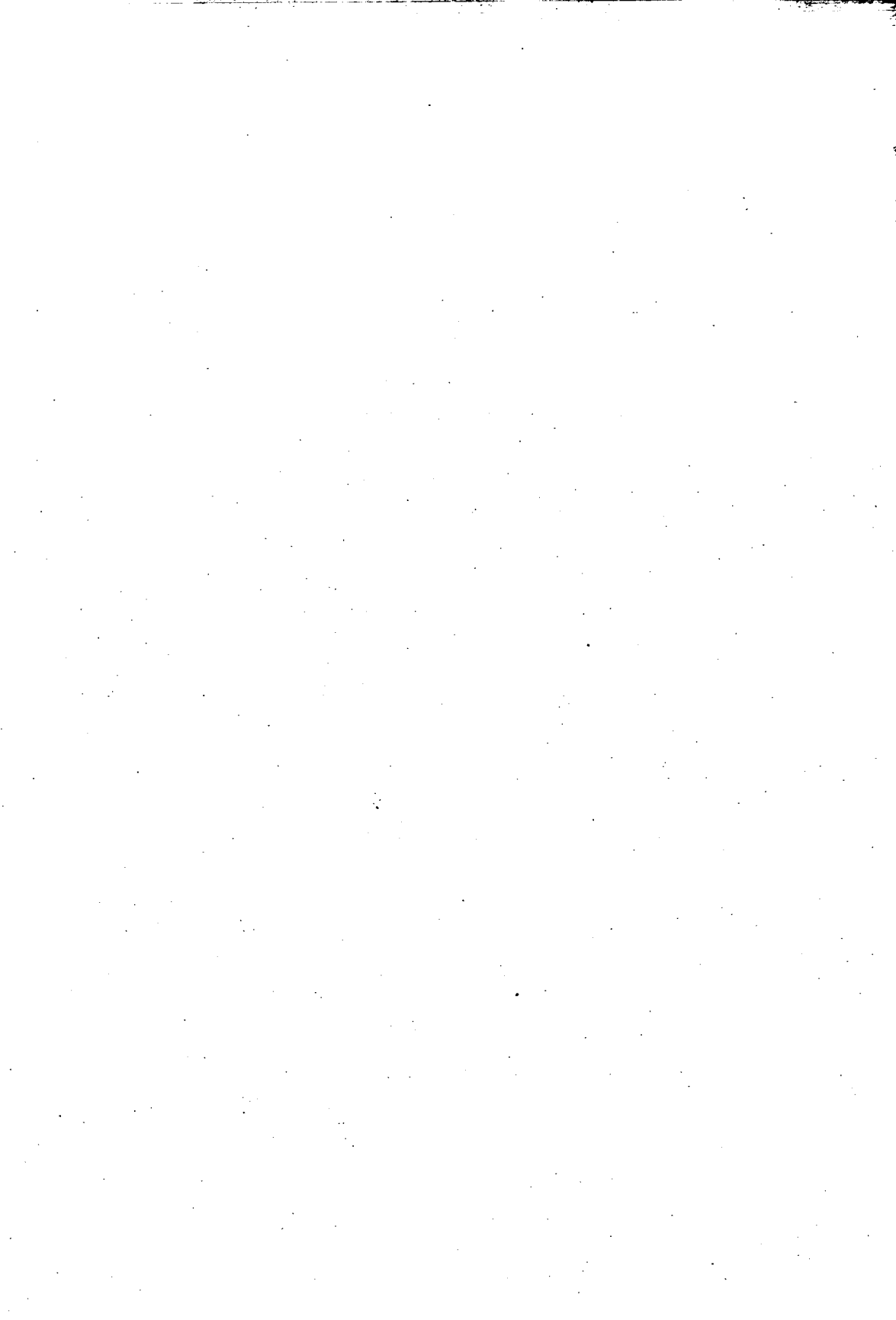

**A IV. OSZTÁLYOS GIMNÁZIUMI TANULÓK KÖRÉBEN
VÉGZETT, A HAZAFIAS NEVELES EREDMÉNYEIT
VIZSGÁLÓ FELMÉRÉS TAPASZTALATAI**

DR. ÁGOSTON GYÖRGY, KEREEKESNÉ NAGY MÁRIA, DR. KUNSÁGI ELEMÉR,
NAGYNÉ DR. VARGA MARGIT, DR. NAGY JÁNOS, DR. RÓZSA ÉVA ÉS
DR. OROSZ SÁNDOR

A vizsgálatba 177 szegedi és Csongrád megyei valamint 26 pécsi gimnáziumi tanulót vontunk be. A felmérést 1967 őszén végeztük. A mellékletben közölt kérdésekre adott válaszok és a tanulókkal folytatott beszélgetések alapján összegyűlt anyagot a következő szempontok szerint elemeztük:

1. A tanulók hazafias eszményképei
2. A szocialista hazafiság irodalmi és történelmi forrásai
3. Tájélmény és hazafiság
4. Állampolgári ismeretek
5. Szocialista hazafiság — proletárinternacionalizmus
6. Hogyan tükröződik a tanulók patriotizmusa életcéljaik megfogalmazásában

A kérdőív természetesen sok egyéb szempont szerinti elemzést is lehetővé tesz, erre azonban most nem vállalkozunk.

1. A tanulók hazafias eszményképei

E probléma megközelítését a kérdőív 1. és 2. kérdése szolgálta, amennyiben azokat a személyeket kellett felsorolniuk a tanulóknak, akiket nagy hazafiaknak tartanak, és akik iránt a legnagyobb megbecsülést érzik, illetőleg arról kellett nyilatkozniuk, hogy véleményük szerint élnek-e ma közöttünk nagy hazafiak, van-e lehetőség manapság hazafias tettekre?

A kérdésfeltevés lehetőséget adott arra, hogy az iskolában szerzett ismereteiken kívül egyéb forrásokból (olvasmányaik stb.) nyert tapasztalataikat is megfogalmazhassák.

Szándékosan nem korlátoztuk a megnevezhető személyek számát azért, mert az ember, így a gyermek és ifjú eszményképe is több példakép szimpatikus, követésre méltónak tartott személyiségjegyeiből szintetizálódik, így egy teljességre törekvő felsorolás nyújthat differenciált képet a tanulók eszményeiről. E módszer eredményezi, hogy a tanulók felsorolásában nagy heterogenitás mutatkozik, a statisztikai feldolgozás azonban megbízható, nagyjából teljes, általános képet nyújt a tanulók eszményeiről. Megjegyezzük, hogy statisztikánkban csak azokat a személyeket tüntettük fel, akiknek a neve legalább kétszer szerepelt.

A felsorolt személyeket a következő két szempont szerint csoportosítottuk:

- a) a kor, amelyben a megnevezett személy élt, alkotott;
- b) foglalkozási ág, működési terület, társadalmi funkció.

a)

XVIII. század végéig	XIX. sz.	XX. sz.	Élők
16%	32%	32%	20%

A statisztikai adatok szerint tehát a tanulók a hazafias érzületüket formáló személyeket túlnyomó többségben a közelmúltból és a jelenből választják; ha ugyanis a közelmúltot századunkat értjük csupán, a választott példaképek a ma élőkkel együtt az összes megnevezett példakép 52%-át jelentik; úgy véljük azonban, hogy a XIX. századi példaképek is annyira közeliek és élők, a ma számára is sok pozitív vonást mutatók (lásd a névszerinti felsorolást!), hogy nyugodtan az előbbi kategóriába sorolhatók. Így viszont e kategóriába tartozik a megnevezettek 84%-a.

Globálisan tekintve tehát kielégítő a helyzetkép. A differenciált elemzés azonban egyértelmű feladatként jelöli meg a gimnáziumi történelem- és irodalomtanítás számára, hogy e tárgyak tantervi anyagában az eddigieknél is jelentősebb szerepet kell kapnia a ma és a közelmúlt oktatásának, és erre a feladatra fokozottan fel kell hívni a szaktanárok figyelmét.

b) A megnevezett példaképek foglalkozás, működési terület, társadalmi funkció szerinti megoszlása megnyugtató — mint az alábbi táblázat mutatja —, hiszen a tanulók zömmel munkásmozgalmi hősokeket, történelmi személyeket, írókat, tudósokat vallanak példaképnek.

Írók, költők	Történelmi személyek	Munkásmozgalmi hősök	Tudósok	Egyéb
26%	29%	31%	9%	5%

Az „Egyéb” kategóriába a megjelölt néhány sportolót és táncdalénekest soroltuk. (A megnevezett táncdalénekesek az utóbbi fesztiválokon feltűnt fiatalok.)

A teljesebb kép megalkotása érdekében betűrendben felsoroljuk a legtöbb szavazatot kapott 20 személy nevét: Ady Endre, Arany János, Dózsa György, Hunyadi János, Hunyadi Mátyás, Jókai Mór, József Attila, Kádár János, Kosuth Lajos, Kun Béla, Móricz Zsigmond, Dr. Münnich Ferenc, Petőfi Sándor, Radnóti Miklós, II. Rákóczi Ferenc, Ságvári Endre, Széchenyi István, Teleki Blanka, Zalka Máté, Zrínyi Miklós.

Az előzőekben kifejtett véleményünket alátámasztják azok a válaszok, amelyekben azt fejtik ki a tanulók, hogy van-e lehetőség manapság hazafias tettekre.

Úgy tűnik ugyanis, hogy a példaképek között megnevezett élő személyek arányszáma (20%) a korábbi időkből származottakhoz mérten alacsony. Ha azonban azt is nézzük, hogy mit minősítenek napjainkban hazafias tetteknek,

milyen embereket tartanak hazafiaknak, a kép megnyugtatóbb, mert a tanulók 58%-a hazafinak tartja azt, aki becsületesen dolgozik, aki munkájával az ország fejlődését szolgálja. Vagyis elég kevés személyt neveznek meg a ma élők közül, mint nagy hazafit, és ezt többnyire indokolják is azzal, hogy csak az utókor igazolhatja, hogy ki volt valóban nagy hazafi, ugyanakkor a hazafiság, a hazafias tettek tartalmát — helyesen — többségükben a becsületes munkában jelölik meg.

Más részről azonban az oktató-nevelő munka hatékonyságának fokozására hívnak fel a primitív, az irreálisan romantikus tanulói válaszok, (tekintélyes számú: 39%!) vagy azok a megnyilatkozások, amelyek szerint ma nincs lehetőség hazafias tettekre (3%). Ilyenek: „Aki életét áldozza hazájáért.” — „Aki a kémeket leleplezi.” — „Mindenkiben van egy kis hazafiság.” — „Aki a békéért harcol.” — „Aki kiemelkedő tettet hajt végre.” — „Fiatalok előtt kevés a lehetőség hazafias tettekre.”

2. A szocialista hazafiság irodalmi és történelmi forrásai

A felmérés tanúsága szerint ezek a források korántsem nevezhetők gazdagoknak.

a) *Az irodalmi források szegényességét a következő adatok mutatják:*

A tanulónként átlagosan felsorolt, hazafias tartalmúnak minősített versek száma 3, az egyéb irodalmi alkotásoké (regény, dráma, stb.) 1,8; a filmeké 2,5. Még ez a gazdagnak semmiképpen sem mondható ismeretanyag is tovább szelektálható, mivel elég tekintélyes számban sorolnak fel a tanulók hazafiasnak egyáltalán nem mondható művet (Petőfi: Szeptember végén, Anyám tyúkja, Shakespeare: Romeo és Júlia, Othello).

A patriotizmus irodalmi forrásait vizsgálva úgy tűnik, hogy a hazaszeretet fogalma általában meglehetősen határozatlan, homályos a tanulók előtt. Hazafiasnak minősítenek a társadalmi haladással, a békével általánosságban foglalkozó műveket. E megállapításnak ugyanakkor ellene mond, hogy amikor a hazafiság fogalmát kell meghatározniuk (Lásd az utolsó kérdést!), általában hiánytalanul felsorolják az igaz hazafiság legfőbb fogalmi jegyeit.

Ez a tény arra utal, hogy ismereteik nem élők, nem integrálódtak személyiségükben.

Néhány egészen megdöbbentő jelenséget is meg kell említenünk. Nevezetesen: a Himnuszt a tanulóknak mindössze 31%-a, a Szózatot 32%-uk említi. Nem valószínű, hogy a többi nem tanulta, de bizonyára úgy tanították nekik, hogy nem vált élményükké. Ennek oka feltételezhetően az, hogy a pedagógusok egy része az „idealista beállítottság”, a „nacionalista beütés” vádjától vagy egyéb vádaktól félve, elsősorban a művek és költőjük felfogásának „korlátait” mutatja be: így nem válhat élménnyé a vers.

De éppen ilyen sajnálatos tény, hogy József Attila halhatatlan sorai („... édes Hazám, fogadj szívedbe, hadd legyek hűséges fiad”) sem zengenek a fiatalokban: a Hazám c. verset mindössze nyolcan említették meg; hogy Ady Föl-földobott kő c. költeményét is csak 29-en (14%) említik, holott alig másfél hónappal a felmérés előtt foglalkoztak vele (az év eleji ismétlés alkalmával);

hogy ma élő költőktől hazafias tartalmú verseket csak a tanulók 13%-a sorolt fel (az összes felsorolt vers 5%-át teszik ki ezek a művek).

Valamicskét javít a helyzetképen, ha lehetségesnek tartjuk, hogy pl. a Szózat vagy a Himnusz egyik-másik tanuló részére annyira nyilvánvalóan hazafias vers, hogy eszébe sem jutott felsorolni őket. Egy-két esetben határozottan erre kell következtetnünk, pl. amikor az egyik tanuló nem sorolta fel a hazafias versek között a Szózatot, de az „Ubi bene, ibi patria” kozmopolita hitvallással szemben éppen a Szózatból vett idézettel érvel: ebben a tanulóban él ez a vers, még ha elfelejtette is felsorolni a hazafias versek között. Ilyen jelenséget azonban csak kivételképpen tudunk felmutatni a felmérés anyagából.

b) A tanulók patriotizmusának történeti forrásaira közvetlenül egyetlen kérdésre adott válaszaikból következtethetünk: történelmünk sorsfordulójának felsorolását kívánja az A/4. kérdés.

Az először szembeötlő tény, hogy a tanulók jelentős hányada nincs tisztában a sorsforduló fogalmával; így minősíti az egyik (nyilván leány) tanuló „Mária Terézia, az első nőkirály” trónra lépését sorsfordulójának a magyar történelemben; avagy egy másik azt írja: „Szálasi elfoglalja a hatalmat”, nem látván tisztán, hogy Szálasi gyászos szereplése csak egy történelmi folyamat végső eseménye, de a sorsforduló nem ez, hanem a felszabadulás.

Tanulságos bemutatunk a tanulók által leggyakrabban felsorolt történelmi eseményeket:

Esemény	A tanulók hány %-a írja
Honfoglalás	53
Szabadságharc (és bukása)	88
Tanácsköztársaság	66
Felszabadulás	64
1956-os ellenforradalom	28

Komoly fogyatékoságokra utal a tanulók szemléletében (a történelemtanításban és a családi nevelésben) az a tény, hogy a felszabadulást csak a megkérdezettek 64%-a és nem mindenki tartja történelmünk sorsfordulójának.

Jóllehet csak a tanulók egy elenyésző hányadánál (1,5%) fordul elő, mégsem hagyhatjuk szó nélkül azt az eszmei zűrzavart, amelyre az 1956-os eseménynek mint „forradalomnak” az említése utal. 1956 különben sem sorsforduló.

Amikor a tanulók hazafiságának történelmi forrásairól szólunk, természetesen nem feledkezhetünk meg az általuk megjelölt történelmi példaképekről sem: mint az előzőekben jeleztük, 29%-ban történelmi személyeket jelölnek, és ide sorolandók a munkásmozgalom hősei (31%) is. Ennek számításba vételével javul az általános kép.

Figyelembe kell vennünk további vizsgált tényezőket is, így azt, hogy szülővárosuk, megyéjük bemutatásában milyen súlyt adnak a történelmi emlékeknek, és hogy milyen mértékben vettek részt helytörténeti gyűjtőmunkában. E tényezők elemzésével még behatóbban is foglalkozunk; itt csak annyit jegyzünk meg, hogy a szülőföld bemutatásakor elég kis százalékban gondolnak történelmi emlékek ismertetésére. Ezek az emlékek is többnyire a régebbi múlthoz fűződnek.

A hazafias érzület elmélyítésében igen jelentős tényező lehet a helytörténeti kutatásokban való részvétel. Vizsgálódásunk tanúsága szerint iskoláink nem eléggé használják ki ezt a lehetőséget: a megkérdezetteknek csupán 31%-a vett részt ilyen munkában, de többnyire még általános iskolás korukban az úttörő mozgalomban szervezett gyűjtőakciók, szakkörök keretében. Nézetünk szerint jó szolgálatot tenne a hazafias nevelésnek, ha a középiskolai KISZ is szervezne hasonló gyűjtőakciót, természetesen a maga sajátosságainak, adottságainak megfelelő formában.

Meg kell jegyezni, hogy az egyes osztályok között igen lényeges eltérések mutatkoznak ebből a szempontból, ami a nevelőmunka különböző színvonalával hozható összefüggésbe.

3. Tájélmény és hazafiság

A hazafias érzület egyik jelentős komponense a hazai tájhoz, a szülőföldhöz, a lakóhelyhez való ragaszkodás. Ezért vizsgálni kívántuk, hogy a) mennyire ismerik a tanulók hazánk tájait, milyen érzelmeik, élményeik fűződnek a különböző tájegységekhez, b) mennyire ismerik és szeretik szülőföldjüket, lakóhelyüket, közvetlen környezetüket, c) mennyire ismerik szülőföldjük, közvetlen környezetük jelenlegi gazdasági, társadalmi, kulturális problémáit, milyen mértékben aktív a viszonyuk e problémákhoz. E tényezők földerítését célozta a kérdőív „B” kérdéscsoportja.

a) Hogy mennyire ismerik a tanulók hazánk különböző tájait, az — a felmérés tanulsága szerint — nagyrészt attól függ, hogy milyen mértékben szervez az iskola kirándulásokat. Azokban az osztályokban, amelyekben évenként rendszeresen szerveztek iskolai kirándulásokat, a tanulók többsége legalább 7—8 ismert, látott tájegységet, helységet tud megnevezni. A kirándulásra csak ritkán vitt osztályok tanulói ennél jóval kevesebbet. Minden osztályban akad természetesen néhány tanuló, aki — egyénileg, családdal — sokkal több helyen járt az átlagnál.

Önmagában az a tény még nem sokat jelent, hogy hány helyen járt az országban egy-egy tanuló: fontosabb a patriotizmus szempontjából, hogy érzelmeik fűződnek-e a hazai tájhoz. Ezeknek az érzelmeknek a megnyilatkozását vártuk a B/1 kérdés második részétől: „Országunk mely tájait kedveli a legjobban?” Tulajdonképpen az sem fontos, hogy mely tájat kedveli a megkérdezettek többsége, hanem az a döntő, hogy hány tanulónak van egyáltalán tájélménye, érzelmi kötődése valamely hazai tájhoz. Nos, ebből a szempontból egyáltalán nem kedvező a helyzet: a megkérdezett tanulóknak alig a fele ad választ erre a kérdésre. Talán nem mondható ki kategorikusan, hogy aki e kérdésre nem válaszolt, annak nincs tájélménye, de az kétségtelen, hogy nem fűzik mélyebb érzelmi kapcsolatok a hazai tájakhoz.

A helyzetképet tovább rontja az a tény, hogy a választ adók egy részének a tájakhoz fűződő érzelmei sem valami értékesek: többen azért kedvelik a Balatont és Budapestet, mert ott „jól lehet szórakozni, nem kell unatkozni”.

Másik szembetűnő fogyatékoság, hogy aránytalanul kevesen említik meg nagy ipari létesítményeinket, új, szocialista városainkat: ezek a helyek többnyire nem jelentenek maradandó élményt számukra. Ezek nélkül pedig hiányos a tanulók honismerete. És mennyire érezhetnek közösséget a hazával azok, akik-

ben nem tudatosult, mi minden van ebben az országban, milyen változások történtek az elmúlt két évtizedben?

b) Lakóhelyüket, szülőföldjüket általában jól ismerik a tanulók. Többségüknél a szülővárosuk iránti őszinte szeretet és megbecsülés, az eredményei, fejlődése miatti büszkeség is megnyilvánul. Érdekes jelenség, hogy minél kisebb helységben élnek a tanulók, annál jobban ismerik és szeretik lakóhelyüket. A csongrádi diákok többsége ismeri városa minden üzemét, kulturális és társadalmi intézményét, múltját és fejlesztési tervét. A lakóhely bemutatásakor ezekről bőszégesen és lelkesen szólnak. Csökkent mértékben tapasztalható ez a hódmezővásárhelyieknél, és még kevésbé a szegedieknél.

Egészében azonban jól ismerik lakóhelyüket, szülővárosukat, becsülik is, szeretik is.

Meglepően gyengén ismerik azonban megyéjüket. Úgy tűnik, hogy a kirándulások szervezői is csak a távolabbi tájak megismertetésére gondolnak, a közelebbi vidékek elkerülik figyelmüket.

A lakóhely, a város, a megye alapos megismerését szolgálja a különféle gyűjtő munkában való részvétel: honismereti szakköri tevékenység, népművészeti tárgyak, a népi kultúra emlékeinek gyűjtése, megőrzése. Az ilyen fajta tevékenység ugyanakkor érzelmileg is nagyon erősen köti a fiatalokat a szülőföldhöz. Sajnos, hogy — mint már korábban jeleztük — meglehetősen kevés tanuló vesz részt ilyen munkában, középiskolás korban pedig alig néhány. Többnyire nem rendszeresen, hanem alkalmyszerűen tevékenykednek ezek is: a Tanácsköztársaság helyi emlékeit gyűjtötték (évfordulók kapcsán) a legtöbben. Jó volna az ilyen lehetőségekkel gyakrabban élni a KISZ-ben is, mert e tevékeny tanulók egész hazafias habitusa sokkal pozitívabb az átlagénál.

Mint örvendetes jelenséget említjük meg, hogy sokan (főleg a leányok) szívesen díszítik otthonukat népi hímzésekkel, cserépedényekkel. Úgy tapasztaltuk azonban, hogy a nagyvárosi gimnáziumi tanulókat már nem hatja át oly mértékben a nép élete és kultúrája iránti érdeklődés, mint a kisebb helységeken élő tanulókat. Általában nem sok nyomát találtuk népünk mezőgazdasági és ipari kultúrájának, termelési-gazdálkodási, élet- és gondolkodási módjának a megismerésére irányuló törekvésnek.

c) *Szülőföldjük jelenlegi gazdasági-társadalmi helyzetének ismerete; viszonyuk e problémákhoz.*

Lakóhelyük felszabadulás utáni fejlődését dokumentáló sok adatot soroltak fel a tanulók. Erősen hangsúlyozzák fejlődésünk fő jellemzőjét; a gyors ipari növekedést. Mintegy 80%-uk sorol fel 8—10 és még több, felszabadulás után létesített nagy üzemet. A vizsgálatba bevont tanulók több mint 40 százaléka a legfontosabb változásnak a munkanélküliség megszűntét tekinti. Hasonló arányban szólnak az életszínvonal emelkedéséről. Többen (21%) a változást az autótulajdonosok szaporodásával és a szórakozási lehetőségek növekedésével jellemzik csupán, ami az igények nem egészen helyes irányú fejlődésére is felhívja a figyelmet.

Általánosságban jól ismerik lakóhelyük fejlődését, örömmel, többen egészséges lokálpatrióta büszkeséggel írnak városunk fejlődéséről.

A vártnál kisebb arányban emlegetik (25%) a kulturális és egészségügyi létesítményeket.

Arra a kérdésre, hogy elégedettek-e lakóhelyük fejlődésével, a következőképpen oszlanak meg a válaszok: igen: 43%, részben: 30%, nem: 27%. Nagyon

érdekes azonban, hogy a különböző városokban lakó tanulók válaszai erre a kérdésre — nyilván a tényleges helyi viszonyok miatt — erősen eltérő. Hasonlítsuk össze a 3 Csongrád megyei város tanulóinak a válaszait:

Város	Igen	Részben	Nem
Szeged	56%	38%	6%
Hódmezővásárhely	47%	42%	11%
Csongrád	24%	10%	66%

Az elégedetlenség mögött többnyire urbanizációs igények húzódnak meg. Érthető, hogy a falusias településű Csongrád város diákjai — összehasonlításokat végezve a megye más városainak fejlődésével — igen nagy százalékban elégedetlenek városuk fejlődésével, hiszen Csongrád csupán az utóbbi néhány évben kezdett városias településsé fejlődni. A tanulók többsége a fejlődés tényezőiként a csatornázást, az üzemépítést, modern lakóházak építését, mozi, szórakozóhelyek létrehozását emlegeti, és ezek lassú ütemű továbbfejlesztése miatt elégedetlenkedik; ugyanakkor a zömmel mezőgazdasági foglalkozású Csongrádon alig néhány tanuló szól a mezőgazdaság igen komoly fejlődéséről vagy problémáiról. És ha a problémákat szóba hozzák is, ezek a gépesítés szükségességére vagy az előrejedésre mutatnak rá nem egyszer ilyen formában: „Ha az öregek kidőlnék, a TSZ-ekben ki fog dolgozni? — Én biztos nem!”

Ezek a tények arra utalnak, hogy a lakóhely, a szülőföld jelenlegi problémáinak ismerete az érettségi előtt álló fiatalok gondolkodásában nagyon kevésbé jár együtt az e problémák megoldására irányuló konkrét, személyes szándékokkal.

Az e kérdésekre adott válaszok tükrében elég tekintélyes számú diák magatartása, beállítottsága így fest: „Tisztán látom városom problémáit. Ezeket oldják meg mások, a hivatalos szervek. Nekem nincs közöm hozzá, megyek a magam boldogulása útján.”

Ezt a megállapítást támasztja alá az a tény is, hogy erre a kérdésre: „Mit tenne, ha fontos vezető funkcióba, pl. a megyei tanács elnökének választanák meg?” — elég tekintélyes számú tanuló (pl. a hódmezővásárhelyi gimnázium egyik osztályának csaknem fele) csak azt válaszolja, hogy több szórakozóhelyet létesítene az ifjúságnak. Ezeknél az ifjakknál hiányzik a patriotizmusnak legközvetlenebb, legkonkrétabb tényezője: az a belátás, hogy a közvetlen környezet fejlődése is minden polgár becsületos munkájának együttes gyümölcse, és hiányzik ennek a munkának, az e munkával nem egyszer együtt járó lemondásnak, áldozatnak a vállalása.

Szerencsére a többség álláspontja ennél sokkal egészségesebb: a megkérdezettek 70%-a a lakáshiány megszüntetésére, egészségügyi, kulturális intézmények, ipari üzemek létesítésére, útépítésre, a falu és a város közötti különbség eltüntetésére tenne intézkedéseket.

E problémakör összegezéseként megállapítható, hogy a tanulók többsége reálisan látja lakóhelye legfőbb gazdasági-társadalmi problémáit, e problémák megoldására vonatkozó elképzeléseik pozitívan értékelhetők, de nem hagyható

szó nélkül néhány nagyon negatív jelenség: egoizmus, közöny a köz problémái iránt, az a beállítottság, hogy sokan csak igényeket támasztanak a társadalommal szemben, de kötelezettségek vállalására nem gondolnak.

4. Állampolgári ismeretek

E címmel a kérdőív „C” kérdőcsoportja foglalható össze. Előjáróban megállapítható, hogy a szükségesnél sokkal szegényebbek ezek az ismeretek. Érettségi előtt álló, immárom nagykorú fiataloktól sokkal többet várunk; s mert szegényesek ezek az ismeretek: a jövőben sokkal többet kell nyújtani e tekintetben.

A Magyar Népköztársaság címere 5 fő elemének valamelyikét (vörös csillag, vörös és nemzeti színű szalaggal átfont búzakoszorú, három színű pajzs, világoskék mező, a vörös csillagból a címerre szórt sugarak) csak 24%-ban értelmezik helyesen, és ebben nincs lényeges eltérés egyetlen vizsgált iskola tanulói között sem. Olyan tanuló nem akadt, aki mind az 5 szimbólumot helyesen értelmezte volna.

Nem érdektelen a válaszokat táblázatba foglalnunk.

Szimbólumok	Helyes	Helytelen
	válaszok	
1. Vörös Csillag	38%	62%
2. Vörös és nemzeti színű szalaggal átfont búzakoszorú	18%	82%
3. Három színű pajzs	22%	78%
4. Világoskék mező	43%	57%
5. Vörös csillagból a címerre szórt sugarak	1%	99%

Elemzésre bizonyára nincs szükség, annyira beszédes számok ezek!

Az országgyűlés funkcióját sem látják elég világosan: a válaszok 45 százaléka említi a törvényhozást, 27 százaléka a „legfontosabb ügyek nyilvántartását”, a többi válasz bizonytalan, zavaros, rossz. Elég szép számmal az országgyűlés funkciójának tulajdonítják a tanulók a képviselők megválasztását, és sokan semmit sem írnak.

Az állampolgári jogok és kötelességek ismerete sem mutat kielégítő eredményt.

	Helyes	Helytelen
	válasz	
Kötelességek	38%	62%
Jogok	41%	59%

Megnyugtatóbb válaszokat kaptunk a katonai szolgálatra vonatkozó kérdésre: csaknem 90 százalék szükségesnek tartja. Egy-egy tanuló általában több érvet is felsorol szükségességére. Az indokok között dominál a haza védelme (43%), a béke megőrzése, az imperializmus megfékezése (15%); sokan emlegetik nevelő funkcióját (36%), többen eléggé naivan („A férfiaknak nem árt”) magyarázzák funkcióját. Akik szükségtelennek tartják, többnyire zavaros, ellentmondásos érveket hoznak fel. Emlegetik azt is, hogy sokba kerül, néhányan arról szólnak, hogy az élet legszebb éveit veszi el, s akadt ilyen indok is: „Vannak itt idegen (szovjet) katonák, védjék meg azok a hazát.”

Égető társadalmi és gazdasági problémáinkat nem ismerik kielégítően. Részint nem tudják megkülönböztetni a társadalmi és a gazdasági problémákat: (ezek persze sokszor nem is különíthetők el határozottan), részint csupán helyi problémákat látnak, illetőleg nem „társadalmi szinten” látják a problémákat: az a legégetőbb a számukra, ami közvetlenül őket érinti.

Minden osztályban említett problémák:

Érettségizettek elhelyezkedése	46%
Továbbtanulás	28%
Generációs ellentét	10%
Lakáshelyzet	29%
Protekción	22%

(A % értékek azt jelentik, hogy a tanulók hányad része említi a problémát; egy tanuló általában többet is jelöl, az összeg azért magasabb 100-nál).

Gazdasági problémák:

Folyamatos áruellátás hiánya	19%
Szakemberhiány, elöregedés a mezőgazdaságban	18%
Termelőszövetkezetek fejlesztése	17%
Alacsony keresetek a mezőgazdaságban	12%

A többi problémát a tanulók egy-egy csoportja, néha csak egyetlen tanuló említi.

Extrém esetek: „Társadalmi probléma az antiszemitizmus” (egyetlen tanuló). — „Idegen katonaság az országban.” — „Mikor lesz az ország semleges állam?” — „Rossz a forint, nem ér semmit.” — „Nem látunk tisztán gazdasági kérdésekben, vezetőink sem.”

Összesítve megállapítható, hogy sok a hiányosság, a zűrzavar, a primitív nézet az állampolgári jogokat, kötelezéseket, társadalmi és gazdasági problémákat illetően. Így is mondhatnánk: az életbe kilépő gimnazisták patriotizmusában nagyon labilisak azok a tényezők, amelyek hazánk, társadalmunk mindennapjaival vannak összefüggésben.

5. Szocialista hazafiság — internacionalizmus

Ezt a tényezőt a „D” kérdéscsoportra adott válaszok alapján vizsgáltuk.

a) Megkérdeztük a tanulóktól, mi a véleményük arról, hogy a fejlett kapitalista országokban az emberek jobban élnek, mint nálunk. A tanulók 53%-ának

egyértelműen az a válasza, hogy ez nem igaz. Ezek a tanulók így érvelnek: „Csak a kizsákmányolóknak jobb az életük.” — „Csak azoknak jobb, akiknek állandó munkájuk van, de igen sok a munkanélküli.” — „Csak látszatra jobb az élet, mert magasabbak a jövedelmek, de nincsenek társadalmi juttatások (üdülés, SZTK stb.)” — „A sztrájkok világosan jelzik, hogy nem lehet jó az élet.” — Ilyen naiv érveléssel találkoztunk: „Nem lehet ott magasabb az élet-színvonal, mert ott még nem érték el a szocializmust.”

A tanulók 47%-a tartja helytállóknak azt a köztudatban élő megállapítást, hogy a fejlett tőkés országokban magasabb az életszínvonal, mint nálunk. Ennek magyarázatára sokan reális érveket hoznak fel: „Gazdagabb nyersanyag-lelőhelyekkel rendelkeznek.” — „Némely országban hosszú idő óta nem volt háború, nem pusztult el annyi érték.” — „Ezeknek az országoknak a gazdasága magasabb szintről indult a mienknél, de a mi fejlődésünk gyorsabb ütemű. Belátható időn belül utolérjük őket.” — „Igaz, hogy ott magasabb az életszínvonal, de nálunk nincsenek nagy különbségek.” — „Ott korszerűbben termelnek, munkaidő alatt nem lógnak az emberek.” — „A nagyobb gazdagság más népek kifosztásából, a gyarmatokról származott.”

Természetesen itt is akadnak naiv magyarázatok: „Magyarország kis ország, szükségszerűen szegény.” — „Azokban az országokban nem nehéz az elhelyezkedés.” És találkoztunk néhány kétes értékű, vagy egyértelműen negatív válasszal is: „Nem jártam ott, nem tudom, mi a helyzet.” — „Ott más az államberendezés.” — 8 tanuló egyáltalán nem nyilatkozott.

Az „Ubi bene, ibi patria” igazságát mindössze 3% fogadja el, ezeknek csaknem fele is csupán a századunk elején kivándoroltak helyzetére utalva. Elenyészően kevés tehát azoknak a száma, akik ezt a „kozmpolita hitvallást” akceptálják. Ezek ilyenféleképpen érvelnek: „Az az igazi haza, ahol törődnek az emberekkel, ahol jól érzik magukat.” — „Egy élete van az embernek, ott szeretné leélni, ahol a legkönnyebb.”

A megkérdezettek 97%-a tehát elutasítja a kozmopolitizmus álláspontját. Jellemzőbb érveket idézzük: „Hazát nem azon az alapon választunk, hogy hogyan megy dolgunk.” — „Küzdeni kell a jobb életért, nem válogatni.” — „Aki ezt vallja, az mások kárára akar élni.” — Többen versidézzel, közmondással érvelnek: „Hass, alkoss, gyarapíts!” — „Bölcsöd az s majdan sírod is...” — „Szívet cserél, aki hazát cserél.” — „Mindenütt jó, de legjobb otthon.”

Örvendetesen pozitív tehát a megkérdezett tanulók álláspontja a kozmopolitizmussal szemben. A tevőleges hazafiságot állítják szembe vele. — Nem nevezhetjük azonban problémamentesnek ezt a patriotizmust, ha más tényezőket is figyelembe veszünk, pl. azt, hogy lakóhelyük, közvetlen „életterük” problémáinak megoldásáról szólván jóval nagyobb arányban találkoztunk negatív megnyilatkozásokkal, mint itt.

b) A szocialista hazafiság egyik tényezője a szomszéd népekhez való viszony is. E szempontból is jó összképet nyújtanak a tanulói válaszok: Mindössze 11% nem tartja kielégítőnek a szomszédos országokkal a viszonyunkat, a többi egyértelműen jónak minősíti. E kapcsolatokban elsősorban a KGST funkcióját emelik ki, illetve Ausztria vonatkozásában a békés egymás mellettélést. Érdemes áttekintenünk azt a kimutatást, amely feltünteti, hogy a tanulók megítélése szerint mely szomszédos országgal legjobb a kapcsolatunk:

Ausztria	Jugoszlávia	Románia	Szovjetunió	Csehszlovákia
8%	17%	12%	44%	19%

Problematicusnak szinte kizárólag a Romániához fűződő viszonyunkat minősítették a tanulók. Indokaik vegyesen reálisak és naivak: „Helytelen nemzetiségi politika.” — „Nem szeretik a magyarokat.” — „Nem vendégszerető nép.”

c) A más népekhez való viszonyt nagyon pozitívan befolyásolhatja a levelezés: a megbecsülés, a tisztelet, a szeretet érzelmeit válthatja ki irántuk. Vizsgálatunk pozitív képet mutat: a negyedikes gimnáziumi tanulók 78%-a tart fenn külföldi levelező kapcsolatokat. Közöttük szép számmal találhatók, akiknek több országban is vannak levelező partnereik. Az összes levelező kapcsolat 72%-a szocialista országokhoz, zömmel a Szovjetunióhoz és az NDK-hoz fűződik. A kapitalista országokba levelező tanulók többségének a szocialista államokban is vannak levelező társaik.

E számok tükrében egészségesnek mondható a tanulók levelezési kapcsolata; a tartalmi vonatkozásokról, motívumokról nem állt módunkban érdeklődni.

d) Egyik kérdésünk direkt módon a Szovjetunióhoz fűződő kapcsolatainkról kért véleményt, mégpedig a felmérés időpontja előtt néhány héttel megújított magyar—szovjet barátsági és kölcsönös segítségnyújtási szerződés jelentőségéről érdeklődve.

Mindössze 2,5 százalékuk vélekedik úgy, hogy ennek a szerződésnek nincs értelme, jelentősége, 3,5 százalékuk nem válaszolt. Az összes megkérdezett tanuló 94%-a tehát jelentősnek tartja. Indokaik között 24%-ban a gazdasági, politikai, katonai és kulturális kapcsolatok együttesen szerepelnek, 27%-ban egyoldalúan a gazdasági vagy a kulturális kapcsolatokat emlegetik, a többi ilyen általánosságokat ír: „A béke ügyét szolgálja.” — „Erősíti a két ország barátságát.” — „A szocializmus és a kommunizmus felépítését segíti.”

e) Két kérdéssel arról érdeklődtünk, milyen értesüléseik vannak a tanulóknak arról, hogy milyen híre van hazánknak a nagyvilágban. Az egyik kérdés a külföldön ismert találmányok, termékek, a másik a magyar írók irodalmi alkotásainak felsorolását kívánta.

Általában meglehetősen tájékozottnak találtuk a tanulókat, még ha a válaszok között szép számmal akadt bizonytalan vagy helytelen is. A válaszok többsége azt jelzi, hogy egészséges büszkeség tölti el a tanulókat ipari—mezőgazdasági termékeink, tudományos eredményeink és irodalmunk, kultúránk külföldi hírneve miatt.

6. Hogyan tükröződik a tanulók patriotizmusa életcéljaik megfogalmazásában?

A korábban megfogalmazott megállapításunkat, azt ugyanis, hogy a tanulók csak a közvetlen környezetükkel, személyüket érintő problémákkal fog-

lalkoznak, többségükben megerősítik az életcéllal kapcsolatos megnyilatkozások is.

A 18 éves fiatalok társadalmi helyzete pedig megköveteli, életkori sajátoságaik lehetővé is teszik, hogy életcél fogalmazzanak meg maguknak. Az iskolai oktató-nevelő munka is hivatott lenne a fiataloknak fokozottabb segítséget nyújtani életcéljuk határozott kitűzésében.

Ennek ellenére az eredmények nem túl kedvezőek, mert arról vallanak, hogy sok tanulóban még tulajdonképpen egyáltalán nem tudatosult semmiféle határozott perspektíva. A közvetlen jövő érdekli őket, arra összpontosítják figyelmüket és energiájukat: sikeres érettségi (11,3%), egyetemi felvétel (7,4%).

Néhányukban már kialakult a perspektíva, az egyéni boldogság kielégítésének terve is: jó állás, szép lakás, autó, boldog családi élet (lányok jelentős százalékánál 2—3 gyermek!), szép otthon, stb.

Bár valamennyi kérdésünk a hazafisággal volt kapcsolatos, ami meghatározóan közösségi tartalmú (és a tanulók ezt a közösségi tartalmat ki is fejtik hiánytalanul az igazi hazafiság fogalmának meghatározásában), mégis életcélként azt tűzik ki, hogy sportsikereket érjenek el, hogy szüleik megfelelően támogathassák, hogy sokat olvashassanak, művelődhessenek, hogy külföldön utazgatva sok élményt szerezhessenek, hogy választott hivatásukat gyakorolhassák és békés otthonban boldog családi életet élhessenek.

Ezek a célok igen értékesek, tiszteletre méltóak, de semmi fiatalos lelkesedés és romantika, „világmegváltó rugaszkodás” nincs bennük. Minden osztályból egy-két tanuló jelöli csak az „újat-alkotást”, a „felfedezést”, a „kutatómunkát” életcéljának.

A tanulók 35%-a fogalmazza meg tudatosan azt a törekvést, hogy hasznosan akar választott szakmájában tevékenykedni.

A választott szakmában tevékenykedni, a választott hivatást gyakorolni társadalmilag is hasznos, de ez nem tudatosult a tanulóknál. Csak az egyéni aspektusát érzékelik; amire kedvük, tehetségük van, abban szeretnének tevékenykedni.

Azok a tanulók, akik életcéljukat az előbb jellemzett módon fogalmazták meg, kiválóan ismerik az igaz hazafiság egyes ismérveit, lényeges jegyeit.

Ha összevetjük az életcélokat és a hazafiság meghatározásában szereplő motívumokat, jelentős különbségeket észlelhetünk.

A tanulók elsajátították a hazafiság fogalmát, tudják, melyek e fogalom lényeges összetevői, ismerik elméletben, milyennek kell lennie az igazi hazafinak. Ez azonban nem elegendő! Meggyőződésé kell formálni a tanulóknál ezeket az ismereteket, gazdag élményanyaggal, pozitív érzelmekkel kell átszőni. Ezen túlmenően a hazafiságra rá kell vezetnünk a tanulókat: a hazafiként élés, tevékenykedés lehetőségeire. Ebben irányítanunk kell a tanulókat, ez az iskola feladata, mert a hazafiságról szerzett gazdag ismeretanyagot még nem mindig tudják beépíteni ezek a fiatalok saját életükbe, saját boldogulásuk távlati képebe.

A tanuló neve:

A III. osztályok évvégi tanulmányi átlaga. Ha az átlag 4,0 alatt van sorolja fel, mely tantárgyakból van 5-ös vagy 4-es érdemjegye?

Szüleinél vagy kollégiumban lakik-e?

Az ifjúsági szervezetben milyen tisztségei voltak?

Milyen pályára készül?

Apja iskolai végzettsége (alsó—közép—felsőfokú) és foglalkozása?

Anyja iskolai végzettsége (alsó—közép—felsőfokú) és foglalkozása?

A családban élő gyermekek száma?

A lakószobák száma?

A család havi összjövedelme (kb)?

A. 1. Tanult, olvasott, hallott nagy magyar hazafiakról. Sorolja fel azokat, akik iránt a legnagyobb megbecsülést, szeretet érzi. Választhatja őket bármely foglalkozási ágból, bármely korból. Lehetnek tehát élők és holtak is.

2. Mit gondol, élnek-e közöttünk nagy hazafiak? Van-e lehetőség manapság hazafias tettekre?

3. Sorolja fel azokat a) hazafias verseket, b) egyéb irodalmi alkotásokat, c) filmeket, melyeket jól ismer és amelyek a legnagyobb élményt jelentették.

4. Soroljon fel néhány olyan történelmi eseményt, amely a magyar nép történetében sorsfordulót jelentett.

B. 1. Magyarország mely tájain járt? Országunk mely tájait kedveli a legjobban? Miért? Hova szeretne eljutni?

2. Képzeld el, hogy külföldinek pl. nyugati turistának kell bemutatnia lakóhelyét és megyéjét! Írja le röviden mit mondana neki.

3. Milyen történelmi, irodalmi, művészeti emlékek találhatók városában, megyéjében? Melyiket értékeli, tiszteli a legjobban? Miért?

4. Részt vett-e olyan akcióban, amelyben történelmi emléket, népköltészeti kincset, népművészeti tárgyat, alkotást kutattak fel, a népi kultúra emlékeit gyűjtötték? Milyen anyagot gyűjtöttek, hogyan hasznosították?

5. Jellemezze lakóhelye és megyéje felszabadulás utáni fejlődését! (Milyen új üzemek, kulturális intézmények, lakótelepek, stb. létesültek, hogyan változott az emberek élete. Melyek azok az alkotások, létesítmények, amelyeket látott, melyek tették a legnagyobb hatást magára?)

6. Elégedett-e lakóhelye, megyéje helyzetével, fejlődésével? Mit tenne, ha fontos vezető funkcióba pl. megyei tanács elnökének választanák meg?

C. 1. Fejtse ki, mit szimbolizál Népköztársaságunk címere.

2. Mi a Magyar Országgyűlés szerepe? Sorolja fel az állampolgárok legfontosabb jogait és kötelezéseit!

3. Véleménye szerint melyek legégetőbb társadalmi problémáink?

4. Minden magyar fiatalnak katonai szolgálatot kell teljesíteni. Véleménye szerint miért van erre szükség?

D. 1. Manapság sokat hall arról, hogy a fejlett tőkés országokban jobban élnek az emberek (magasabb életszínvonal), mint hazánkban. Mi a véleménye erről?

2. A közmondásokról, szólásokról azt tartják, hogy évszázados tapasztalatokat, igazságokat fogalmaznak meg tömör formában. Régóta ismert latin mondás „Ubi bene, ibi patria”. Magyarul: Ahol jól megy dolgom, ott a hazám. Mi a véleménye erről a mondásról?

3. Milyennek látja hazánk és a szomszédos országok viszonyát?

4. Mely országokban vannak levelező partnerei?

5. Tud róla, hogy nem régen megújították a magyar—szovjet barátsági és kölcsönös segítségnyújtási szerződést. Mi a jelentősége annak, hogy a szerződést újabb húsz évre meghosszabbították?

6. Milyen magyar találmányokat és termékeket ismer, amelyek az utóbbi 20 évben készültek és nemzetközi hírnévre tettek szert?
7. Tudomása szerint kik azok a magyar költők és írók akiknek műveit külföldön is ismerik?
8. Foglalja össze néhány mondatban élete céljait!
9. Véleménye szerint mi az igazi hazafiság?

ОПЫТЫ ИЗМЕРЕНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ ВОСПИТАНИЯ ПАТРИОТИЗМА У УЧАЩИХСЯ ГИМНАЗИИ ЧЕТВЁРТОГО КЛАССА

Д-р Агоштон Дёрдь, Керекешне Надь Мария, Д-р Куншаги Элемер,
Надьне Д-р Варга Маргит, Д-р Надь Янош, Д-р Рожа Ева, Д-р Орос Шандор

Авторы изучили патриотизм выпускников гимназии. Они проанализировали ответы со следующих точек зрения:

1. Патриотические идеалы учащихся,
2. Литературные и исторические источники социалистического патриотизма,
3. Патриотическое восприятие природы,
4. Знания в области государственного и общественного устройства родины,
6. Как отражается патриотизм учащихся в их жизненных целях.

На основе анализа авторы указали на некоторые конкретные задачи воспитания.

DR. GYÖRGY ÁGOSTON, MÁRIA KERÉKES, DR. ELEMÉR KUNSÁGI, DR. MARGIT NAGY, DR. JÁNOS NAGY, DR. ÉVA RÓZSA, DR. SÁNDOR OROSZ:

ERFAHRUNGEN ÜBER DIE ERGEBNISSE DER ERZIEHUNG ZUM PATRIOTISMUS UNTER DEN SCHÜLERN DER VIERTEN GYMNASIALKLASSE

Es wurde der Patriotismus von Schülern der letzten Gymnasialklasse durch Fragebogen untersucht. Die Ergebnisse wurden von den folgenden Aspekten analysiert:

1. Patriotische Vorbilder der Schüler
2. Literarische und historische Quellen der Vaterlandsliebe der Schüler
3. Landschaftserlebnis als Grund der Vaterlandsliebe
4. Staatsbürgerliche Kenntnisse der Schüler
5. Sozialistischer Patriotismus und Proletarinternationalismus
6. Zusammenhang zwischen dem Patriotismus und den Lebenszwecke der Schüler.

Auf Grund der Analyse wurden einige erzieherische Aufgaben beschrieben.

EXPÉRIENCES DES ENQUÊTES CONCERNANT LES RÉSULTATS DE
L'ÉDUCATION PATRIOTIQUE, FAITES PARMİ LES ÉLÈVES DES CLASSES
TERMINALES DU LYCÉE

PAR MM GYÖRGY AGOSTON, ELEMÉR KUNSÁGI, JÁNOS NAGY, SÁNDOR
OROSZ, MNES MÁRIA KEREKES NAGY, MARGIT NAGY VARGA, ÉVA RÓZSA

Les auteurs ont examiné par des questionnaires les sentiments patriotiques des élèves des classes terminales. Les réponses obtenues ont été analysées des points de vue suivants:

1. Idéaux patriotiques des élèves.
2. Sources littéraires et historiques du patriotisme socialiste,
3. Influence du paysage sur le patriotisme,
4. Connaissances civiques,
5. Patriotisme socialiste — internationalisme prolétaire,
6. Patriotisme des élèves reflété par leur but de vie.

Sur la base de l'analyse faite, les auteurs ont indiqué quelques devoirs concrets pédagogiques.